

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Гриньової Марини Вікторівни

на дисертацію Тушко Клавдії Юрївни

«Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Необхідність вирішення проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ обумовлено низкою чинників, зокрема зростанням загроз і викликів у прикордонній діяльності, потребою у гарантуванні національної безпеки й оборони, забезпеченні стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей, запобігання та протидії різним видам загроз. Зважаючи на агресію поблизу кордонів східної частини України, було створено нову редакцію Воєнної доктрини України, затверджену Указом Президента від 2 вересня 2015 року. У доктрині сформульовано основні завдання сектору оборони та національної безпеки України. Основна загроза за цією доктриною – ймовірна широкомасштабна загроза з боку Російської Федерації стосовно України. Відтак, майбутні офіцери-прикордонники повинні бути також готові до виконання професійних обов'язків у зоні проведення операції Об'єднаних сил. Зважаючи на це, офіцер-прикордонник повинен уміти діяти неоднотипно та нестереотипно, здійснювати управління персоналом під час загострення ситуації, використовувати матеріальні ресурси, нести службу на КПП та блокпостах, запобігати терористичним актам і диверсіям. Наразі ДПСУ потребує компетентних, відповідальних, грамотних, творчо та критично мислячих фахівців, які майстерно володіють своєю професією. Необхідність нових підходів до професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, посилення її практичного складника зумовлена об'єктивними, соціально значущими факторами, пов'язаними із міждержавними, міжвідомчими та внутрішньовідомчими взаєминами у прикордонному відомстві. Відтак, якість військової освіти залежить від того, наскільки освітній процес орієнтовано на підготовку майбутніх офіцерів до професійної взаємодії.

Державна прикордонна служба України ефективно виконує свої функції, якщо її представники результативно взаємодіють з основними соціальними утвореннями: військовими і правоохоронними структурами, органами місцевого самоврядування, а також мешканцями прикордонних регіонів,

№	12	Вх. №	5702
року	12	11	20 20 р.
ВІДДІЛ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДПСУ ім. Б. Хмельницького			

підпорядкованим персоналом, колегами у професійній сфері тощо. Ця ідея знаходить свою нормативно-правову підтримку та підстави в таких документах як Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про Державну прикордонну службу України», «Про національну безпеку України», «Про транскордонне співробітництво», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки».

На сучасному етапі розвитку військової педагогічної теорії та практики здійснюється модернізація вже наявних і проектування нових освітніх технологій та методик відповідно до викликів сьогодення, світових тенденцій, запитів суспільства з метою підготовки майбутніх офіцерів до максимального використання великого, але дотепер недостатньо дослідженого потенціалу професійної взаємодії на різних рівнях. Існує необхідність пошуку, впровадження та застосування дієвих та ефективних методів, прийомів, технологій професійної підготовки курсантів. Цінним є авторське припущення, що компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників у здійсненні професійної взаємодії є результатом поєднання особистісної та професійної складової, які формуються на основі взаємозв'язку та врахування змісту і специфіки професійної підготовки, професійного середовища, а також відповідних вимог до особистості військовослужбовця у збройних силах: підпорядкування та дотримання субординації, уміння працювати в команді, аналітичний склад розуму, уміння брати на себе роль лідера тощо є основою професійної взаємодії. Професійна взаємодія виступає як покращення й адаптація військовослужбовців до професійної діяльності. Професійна підготовка майбутніх фахівців збройних сил і правоохоронних формувань передбачає систему організаційно-педагогічних заходів щодо їх підготовки до професійної взаємодії.

Вивчення К.Ю. Тушко зарубіжного досвіду щодо здійснення професійної взаємодії засвідчило існування значної кількості різноманітних форм, методів та підходів у підготовці майбутніх фахівців прикордонного відомства. Дослідниця зазначає, що в кожній країні сформовано власні соціальні інститути, спільною ознакою є існування структури, що відповідає за охорону державного кордону та особливості підготовки її фахівців. Для переважної більшості країн, що були проаналізовані стосовно підготовки прикордонників до професійної взаємодії, притаманними є увага до цієї проблеми з боку держави як політичного інституту, використання освітніх інновацій, опора на гуманістичні положення, дотримання принципів мультикультуралізму, побудова гнучких за змістом навчальних планів та освітніх програм, виокремлення вагомій частини годин навчального навантаження на практичну підготовку.

В означеному контексті дослідження Тушко Клавдії Юріївни визначаємо як актуальне та своєчасне.

Свідченням фундаментальності й актуальності роботи є її зв'язок з тематичним планом наукових досліджень. Дослідження проведено відповідно до плану наукової діяльності Від рівня володіння професійної взаємодії залежить не лише діяльність, а й життя учасників цього процесу. Саме від того, як розуміють один одного учасники цієї взаємодії, залежить безпека та охорона державного кордону.

Тому тема докторської дисертації Клавдії Юріївни, представленої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти на тему «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії» є актуальною.

У роботі логічно обґрунтовано та визначено мету, об'єкт, предмет дослідження. Дисертанткою досить вдало обрано методи дослідження, що дало змогу вивчити, розкрити, узагальнити питання підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

К.Ю. Тушко обґрунтовано методологічні підходи щодо підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до здійснення професійної взаємодії, зокрема: *системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, партисипативний, суб'єктний, інтегративний, комунікативний*. Зміст поданих підходів став засадничим у розробці системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії.

З метою чіткого й однозначного аналізу професійної діяльності офіцерів-прикордонників і специфіки їх професійної взаємодії авторка проаналізувала такі категорії як «діяльність» та «професія», «взаємодія». З метою визначення поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників» Клавдією Юрівною Тушко проаналізовано зміст освітньо-професійних програм за всіма спеціальностями (безпека державного кордону, психологія, філологія, правоохоронна діяльність, телерадіокомунікації, автомобільний транспорт).

У результаті такого аналізу виокремлено зміст загальних компетентностей, фахових компетентностей зі спеціальності, компетентностей за вибором навчального закладу та програмних результатів навчання зі спеціальності.

Дослідження проведено відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) у межах науково-дослідних робіт: «Теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії» (шифр 219–0099 I) (здобувач

визначив сутність, охарактеризував структуру та зміст професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, а також – особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх офіцерських кадрів); «Теоретичні основи застосування інтерактивних технологій у процесі підвищення кваліфікації офіцерів Державної прикордонної служби України» (шифр 219–0096 I) (роль здобувача полягає у систематизації різновидів інтерактивних технологій, що застосовують у ВВНЗ).

Тему дисертації затверджено вченою радою НАДПСУ (протокол № 2 від 22.10.2015 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 р.).

Основні результати дослідження впроваджено в науковій та освітній діяльності Національної академії Національної гвардії України (акт реалізації від 18.12.2019 р.), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт реалізації № 100/157 від 28.12.2019 р.), Харківського національного університету внутрішніх справ (акт реалізації від 14.02.2020 р.), Військової академії (акт реалізації № 2/5/121 від 20.02.2020 р.) і Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (акт реалізації № 182/1417 від 08.04.2020 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

– професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (список використаних джерел дорівнює 477 найменуванням, із них 25 іноземними, крім російської, мовами);

– відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти»;

– достатньою географією та великою кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Дослідниця переконливо обґрунтовує самостійні авторські рішення і підтверджує їх ефективність експериментальним навчанням. Наукові

положення, висновки і рекомендації дисертантки знайшли відображення в розробленні та впровадженні в освітній процес вищих військових навчальних закладів навчально-методичного забезпечення з навчальних дисциплін: «Філософія», «Політичні та економічні системи», «Соціологія. Етика. Естетика. Релігієзнавство» (методичні рекомендації, тестові завдання, питання для самостійного опрацювання тощо), а також психолого-педагогічного тренінгу «Професійна взаємодія офіцерів-прикордонників» та спецкурсу «Професійна взаємодія у ДПСУ», які забезпечують формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Розроблена авторкою концепція підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії розуміється як цілісний комплекс структурних і функціональних елементів: форм, умов, підходів, прийомів, засобів та методів. Концепція містить такі складові: загальні положення (цілі концепції, нормативно-правова база та інші елементи); система понять і взаємозв'язків між ними; теоретико-методологічний фундамент (наукові теоретико-методологічні підходи, технології, методики і методи); теоретична основа (закономірності та принципи функціонування та розвитку об'єктів, явищ, процесів підготовки курсантів-прикордонників до професійної взаємодії, виявлені з використанням сучасних методологічних підходів); змістовне та смислове наповнення (авторське бачення щодо використання теоретичних положень про підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії та технологію такої підготовки); низка педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії (спроектована система прийомів і заходів щодо продуктивного становлення, ефективного функціонування та розвитку системи підготовки курсантів до професійної взаємодії); верифікація (практичне доведення ефективності застосування запропонованої концепції).

К.Ю. Тушко, на основі концепції спроектувала систему підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що містить такі блоки: *цільовий, технологічний, результативно-діагностичний*. У цільовій підсистемі подано: мету системи, зумовлену вимогами сучасного українського суспільства, нормативно-правовими документами щодо професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та ДПСУ загалом та особистими і професійними потребами майбутніх офіцерських кадрів прикордонного відомства; теоретичні та методичні основи, закономірності, тенденції професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Під технологічністю процесу підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії автор визначає наступність таких етапів: *прогностичного, процесуального, оціночного та коригувального*. К.Ю. Тушко зазначила, що результативно-діагностична підсистема має на меті визначення оцінно-критеріальних засад досліджуваного явища, що містить: критерії,

показники, рівні сформованості здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, авторську систему діагностики, показників оцінки ефективності системи підготовки до професійної взаємодії, що є дотичними до кінцевих результатів процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Вважаємо, що К.Ю. Тушко, на основі аналізу педагогічних джерел і експериментальних даних правильно визначила педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії: розвиток мотивації курсантів щодо набуття вмінь і навичок професійної взаємодії та їх застосування в оперативно-службовій діяльності; упровадження педагогічного керівництва процесом підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; використання можливостей змісту гуманітарних і фахових навчальних дисциплін у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії на основі інтегративного підходу; забезпечення діалогічності в освітньому середовищі для майбутніх офіцерів-прикордонників.

К.Ю. Тушко розробила модель системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії із запланованим результатом – сформованою здатністю офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії. Розроблена модель системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії є упредметненою та реалізованою у вигляді технології реалізації цієї системи та педагогічних умов підготовки зазначених фахівців до професійної взаємодії. Реалізація системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії спрямована на підвищення рівня сформованості їх здатності до професійної взаємодії. Функціонування системи підпорядковано конкретним принципам, що пов'язані зі змістом системи.

Як свідчать експериментальні дані ефективною є розроблена автором технологія реалізації системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії містить такі компоненти: зміст підготовки, методи навчання в контексті певних організаційних форм і способів взаємодії суб'єктів освітнього процесу, логіка використання цих методів, алгоритм оцінювання результату опанування навчального матеріалу з комплексом навчально-методичних інструментів, що стало фундаментом визначення рівня кваліфікації фахівців

Відзначаємо, що експериментальне дослідження, проведене К.Ю. Тушко організовано відповідно до вимог. Застосування міжгрупового варіанту експериментального плану передбачало зіставлення результатів у КГ та ЕГ, що були подібними за своєю структурою і складом. Зважаючи на це, КГ та ЕГ курсантів-прикордонників було вирівняно за частотним розподілом відповідних ознак: вік, спеціальність, навчальні дисципліни. Кількість курсантів у вибірках була однаковою – 125 осіб, з них: напрям підготовки 1603

«Охорона та захист державного кордону», галузь знань 6.160300 «Охорона та захист державного кордону» (98 бакалаврів); напрям підготовки 0601 «Право», галузь знань 6.060100 «Правоохоронна діяльність» (91 бакалавр); напрям підготовки 0203 «Гуманітарні науки», галузь знань 6.020303 «Філологія» (46 бакалаврів); напрям підготовки 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура», галузь знань 6.070106 «Автомобілі та автомобільне господарство» (15 бакалаврів). Усього в дослідженні задіяно 250 курсантів-прикордонників. Згідно із визначеним планом експерименту контингент курсантів підлягав впливам незалежної змінної за двома варіантами – для КГ та ЕГ. Для КГ курсантів-прикордонників підготовка до професійної взаємодії відбувалась за традиційною системою, без застосування розробленої автором технології.

Для підготовки курсантів ЕГ до професійної взаємодії було впроваджено технологію реалізації системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії. Основною відмінністю у змісті підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ авторка використала розроблений спецкурс «Професійна взаємодія у Державній прикордонній службі України».

Експериментальна робота щодо підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на формуальному етапі полягала в упровадженні розроблених автором технології та педагогічних умов, що передбачало використання індивідуальних (консультації, індивідуальні завдання), групових (тренінги, робота у групах) та колективних (лекції, семінари, практикуми, зустрічі з досвідченими прикордонниками) форм навчання курсантів. Найбільш ефективними для підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії виявилися проблемний, змагальний та аналітичний методи. Вибір методів обумовлювався змістом і структурою навчальної дисципліни та конкретного заняття. К.Ю. Тушко виявила суттєву ефективність інтерактивних, ігрових, інформаційно-комунікаційних технологій.

Переконливою є доведена авторкою ефективність тренінгових занять, спрямованих на формування готовності викладачів та курсантів до роботи в команді, навичок партнерської взаємодії, спрямовану на допомогу курсантам в усвідомленні власних недоліків, виявленні й оцінюванні потенційних можливостей.

Статистичні дані, отримані під час педагогічного експерименту з використанням авторського тесту-опитувальника, засвідчили, що після формуального експерименту різниця між отриманими критеріями щодо сформованості здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії в КГ та ЕГ є досить суттєвою на користь ЕГ. Достовірність отриманих результатів перевірено статистичною обробкою за допомогою критерію Пірсона.

Цінними є розроблені К.Ю. Тушко методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, які ґрунтуються на визначених педагогічних умовах, а також розроблено навчально-методичні матеріали для викладання навчальних дисциплін «Філософія», «Політичні та економічні система», «Соціологія, етика, естетика та релігієзнавство» тощо з урахуванням сучасних тенденцій діяльності офіцерів ДПСУ та їхньої підготовки до професійної взаємодії;

розроблено комплект інтелект-карт з навчальної дисципліни «Соціологія, етика, естетика та релігієзнавство»;

розроблено сайт «Професійна взаємодія у ДПСУ» (<https://cutt.ly/iajyzxl>);

розроблено програми і зміст психолого-педагогічного тренінгу «Професійна взаємодія офіцерів-прикордонників»;

розроблено навчально-методичні матеріали для викладання навчальних дисциплін «Тактика прикордонної служби», «Тилове забезпечення ДПСУ», «Вогнева підготовка».

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та з авторефератом дозволяє визнати, що мету та завдання дослідження виконано. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані Клавдією Тушко особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Зокрема, авторкою *уперше* здійснено цілісне дослідження концепції підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; розроблено систему підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що складається з трьох взаємопов'язаних блоків (цільового, технологічного, результативно-діагностичного), та технологію її реалізації; обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії.

Авторкою *уточнено* сутність поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії» (цілеспрямований, зумовлений метою професійної діяльності процес безпосереднього або опосередкованого впливу його учасників один на одного, спрямований на реалізацію завдань оперативно-службової діяльності), структуру здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії як сукупність мотиваційно-ціннісного, діяльнісного, когнітивного та рефлексивного компонентів та її зміст;

удосконалено критерії здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, операційний, аналітичний) шляхом використання показників, що уможливають її діагностику за визначеними рівнями (низьким, нижче середнього, середнім, вище середнього, високим);

подальшого розвитку набули наукові уявлення про теорію й методичку підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії шляхом узагальнення зарубіжного досвіду вирішення цієї проблеми та визначення особливостей професійної взаємодії фахівців сектору оборони та безпеки; наукові уявлення про сутність понять «суб'єкти професійної взаємодії» і рівні професійної взаємодії (макрорівень, мезорівень, мікрорівень).

Проаналізовані у п.п. 1.1 та 1.2 дисертації основи взаємодії та професійної взаємодії підтверджують припущення дисертантки щодо того, що спілкування є основою професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників і повинно мати стабільно налагоджені властивості. Це є прикладом мовленнєвої взаємодії, де сторони діалогу є і причинами, і наслідками одночасно, а отже мають взаємний вплив один на одного. Обмін за такої взаємодії між офіцерами-прикордонниками відбувається не лише на рівні інформації, але й на психологічному та емоційному рівнях. Важливою особливістю професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників є сформованість партнерських відносин, співпраця.

К.Ю. Тушко акцентує, що виконання більшості оперативно-службових завдань неможливе без процесу професійної взаємодії. Зміст сучасної професійної діяльності та підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання у ВВНЗ характеризується активним упровадженням передового бойового досвіду, слідуванням історичним військовим традиціям, а також активним упровадженням інновацій, з-поміж яких підготовка до професійної взаємодії є надзвичайно значущою.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення і висновки дисертації висвітлено у 64 наукових працях, із них 1 монографія, 21 наукова стаття (4 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі педагогіки (у тому числі 9 статей – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті (1 – у співавторстві) – у періодичних виданнях іноземних держав (у тому числі 1 – у виданні, що включено до наукометричної бази даних Web of Science), 21 публікація – у матеріалах наукових конференцій, 19 праць (10 – у співавторстві) – додатково відображають результати дисертації.. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць надають авторці право публічного захисту дисертації.

Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Детальний аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 543 сторінки. Робота включає таблиці, рисунки. На особливу увагу заслуговують додатки, які свідчать про повноту сприйняття дисертації, а саме: анкета-відгук про професійну підготовку у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (для магістрів); анкета для з'ясування ставлення курсантів до вивчення проблематики професійної взаємодії у Державній прикордонній службі України; анкета для науково-педагогічних працівників щодо визначення значущості тих навчальних дисциплін, які впливають на формування в майбутніх офіцерів-прикордонників здатності до професійної взаємодії; бланк експертної оцінки педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії; кореляційна матриця щодо здійснення факторного аналізу педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії; структурно-логічна схема (зв'язок гуманітарної навчальної дисципліни з військово-прикордонними дисциплінами); скріншоти із сайту «Професійна взаємодія у Державній прикордонній службі України»; інтелектуальна карта з навчальної дисципліни «Соціологія. Етика. Естетика. Релігієзнавство» на тему «Соціальні відносини та соціальна взаємодія»; спецкурс «Професійна взаємодія у Державній прикордонній службі України»; вирішення практичних ситуацій у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників; практичні завдання (ситуації успіху) для формування здатності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії; етапи роботи над проектом; тренінг професійної взаємодії у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників; приклади ділових та рольових ігор для формування у курсантів здатності до професійної взаємодії; методики, які використовувались для діагностування рівня сформованості здатності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науковому рівні. Проте деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням власної позиції дисертантки щодо досліджуваної проблеми. Тому, вважаємо,

варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення окресленої проблематики.

1. У вступі до дисертації (с. 9) дослідницею подано основні методи дослідження, що використовувалися у процесі наукового пошуку. Зважаючи на міждисциплінарний характер роботи (соціально-педагогічної і порівняльно-педагогічної одночасно), вважаю необхідним зазначити специфічні порівняльно-педагогічні методи, які необхідно було застосувати (і вони частково реалізовані дисертанткою) – аналіз статистичних даних, якісна інтерпретація окремих фактів і подій, конструктивно-генетичний метод та ін.

2. Вважаю, що представлена авторкою модель системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії не повністю відбиває зміст усіх запропонованих і реалізованих заходів. На наш погляд, її варто було б доповнити організаційним блоком, до якого включити організаційні заходи та розробку відповідної нормативної та навчально-методичної документації, про що йде мова у підрозділі 4.2.

3. В роботі чітко підкреслена необхідність комплексного дослідження поставленої проблеми. Але в опису концепції дослідження та його загальної методологічної основи комплексний підхід спеціально не згадується, що, на наш погляд, є недоліком. Проте дослідження є прикладом саме комплексного підходу, який, підкреслимо, неодмінно декларується автором на методичному рівні дослідження та якого він дотримується в прийнятті практичних рішень.

4. Логіка дослідження у змісті дисертації послідовно вибудована від загального до конкретного. Однак, вона дещо втрачена при переході від підрозділу 3.1 до підрозділу 3.2.

У тексті дисертації не завжди чітко представлена власна позиція авторки стосовно певних історичних положень, визначень окремих понять, які стосуються досліджуваної проблеми.

5. На нашу думку, варто було б чіткіше увиразнити сутність понять «професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників», «професійна освіта майбутніх офіцерів-прикордонників», «фахова підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників», які у змісті дисертації використовуються подекуди як синоніми.

6. Дещо переобтяжено виглядає п'ятий розділ роботи, зокрема підрозділ 5.2. Зважаючи на велику кількість використаних автором методів діагностики рівнів сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії та детальний опис педагогічного експерименту.

Однак, вказані зауваження й побажання не знижують теоретичної і практичної значущості роботи, спрямовані на використання їх у подальшій науковій роботі дисертантки.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних авторкою наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, вважаю, що дисертаційна робота Клавдії Юріївни Тушко «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії», є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання щодо підготовки майбутнього офіцера-прикордонника до професійної взаємодії.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України за № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 року та за № 1159 від 30.12.2015 року), а також наказом МОН України за № 820 від 11.07.2016 року, а її авторка – Тушко Клавдія Юріївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

**Член-кореспондент НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
декан природничого факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка**

М. ГРИНЬОВА

Підпис *М. Гриньова*
Засвідчую
Пров. фахівцю
відділу кадрів *О.М. Паляниця* О.М. Паляниця